

<https://sppl.ui.ac.ir/?lang=en>

Spatial Planning

E-ISSN: 2476-3357

Document Type: Research Paper

Vol. 16, Issue 3, No.62, 2026, pp. 77- 100

Received: 03/10/2022

Accepted: 13/06/2026

Comparative Analysis of Livelihood Resilience in Rural Areas Targeted by Tourism and Villages Lacking This Capability: A Case Study of Marivan County

Farzad Visei *

Associate professor, Department of Geography and Rural Planning, Payam-e Noor University, Tehran, Iran
Geoplan1392@gmail.com

Zahra Hakimi Nia

M.A., Department of Geography and Rural Planning, Payam-e Noor University, Tehran, Iran
z.hakiminea@gmail.com

Abstract

Reducing vulnerability by increasing the resilience of rural areas has been embraced by development planners as the primary pathway toward sustainability in the present era. Accordingly, the development of any economic activity in rural areas, including tourism, should lead to change and enhance the resilience of the rural environment, enabling rural areas to withstand threats and short- and long-term livelihood pressures. In this regard, the present study examined tourism development as a transformative activity in the target tourism villages of Marivan County—one of the border and deprived regions of the country—with the aim of identifying the impact of this activity on changes in the resilience of vulnerable rural livelihoods in the area. For this purpose, data were collected through documentary sources for the theoretical section and through field surveys based on questionnaires and interviews. The statistical population of this descriptive-comparative study consisted of two groups of villages: those targeted for tourism development and those lacking this capability in Marivan County. After selecting the villages based on expert opinions, development documents, field conditions, and a lottery method, the total sample size was determined by using Cochran's formula. Questionnaires were then randomly distributed in proportion to the share of each village among household heads. Analysis of the collected data by using inferential statistical tests (paired t-test and path analysis) revealed a significant difference between the two groups in terms of livelihood desirability and sustainability. Specifically, the economic dimension of livelihood provision and the dimension of livelihood adaptation had the greatest impact on improving the livelihood situation and its resilience in the villages targeted for tourism development.

Keywords: Livelihood, Livelihood Resilience, Rural Tourism, Marivan County.

Introduction

Reducing vulnerability by increasing the livelihood resilience of rural areas has been adopted by development planners as the primary pathway toward sustainable livelihoods in the present era. In the face of increasing environmental, economic, and social uncertainties—ranging from climate change and resource scarcity to market

*Corresponding Author

Veisi, F. and Hakimi Nia, Z. (2026). Comparative analysis of livelihood resilience in rural tourism areas and villages without this development capability; Case study: (Marivan county). *Spatial Planning*, 16 (3), 77 - 100 .

2476-3357 © The Author(s).

Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/sppl.2026.132605.1642

fluctuations and political instability—rural communities require robust strategies to cope with shocks and stresses. Resilience, in this context, refers not only to the ability to recover from crises, but also to adapt and transform in response to changing conditions. Accordingly, development of any economic activity in rural areas—including tourism—should lead to a significant change and enhance the resilience of the rural environment, enabling rural areas to withstand threats and both short- and long-term livelihood pressures. Tourism has been increasingly recognized as a potential catalyst for rural development, particularly in regions where traditional livelihood activities, such as agriculture and animal husbandry, are no longer sufficient to sustain local populations. When planned and managed appropriately, tourism can diversify income sources, create employment opportunities, stimulate local investment, and encourage the preservation of natural and cultural heritage. However, its actual contribution to livelihood resilience remains under-researched, especially in marginalized and border regions. In this regard, the present study examined tourism development as a transformative activity in the target tourism villages of Marivan County, one of the border and deprived regions of the country. Despite its natural and cultural potential for tourism, Marivan County faces significant challenges, including limited infrastructure, high unemployment, and vulnerability to external economic pressures. The main aim of the study was to explain the impact of tourism development on changes in the livelihood resilience of rural households in the region. Furthermore, the study sought to compare livelihood assets between two groups of villages—tourism destination villages and non-tourism destination villages—and identify the most and least effective assets within the livelihood asset framework of households. By doing so, the research hoped to provide evidence-based insights for policymakers and development practitioners seeking to enhance resilience through targeted economic interventions in similar rural contexts.

Materials & Methods

Data for this study were collected through documentary sources for the theoretical section and through field surveys based on questionnaires and interviews. The statistical population consisted of two groups of villages in Marivan County: rural tourism destinations and non-tourism rural destinations. The study was descriptive-comparative in nature. Villages were selected based on the views of research experts, development documents, field conditions, and a lottery method. Using Cochran's formula, the total sample size was determined to include 305 participants. Questionnaires were then distributed proportionally among household heads in each village. Data were analyzed by using inferential statistical tests, including paired t-tests and path analysis. All statistical procedures were performed using SPSS and AMOS software with a significance level set at 0.05.

Research Findings

The findings revealed a significant difference between the two groups of villages at the 0.01 level in terms of livelihood desirability and resilience. Tourism development in villages with this capability had been able to enhance livelihood conditions and resilience compared to villages lacking this capability in Marivan County. Among the various dimensions, the following indices showed the highest average differences between the two groups (with and without tourism capability): the employment index in the economic dimension, the index of belonging to the village and rural region in the social dimension, the environmental health index in the environmental dimension, and the housing condition index in the physical dimension of livelihood provision. Regarding the state of livelihood resilience, a significant difference was observed between the two groups of rural areas (those with tourism potential and those without it) across both measured indicators. However, it should be noted that the average score of 3.12 for the index measuring the ability of a village to adapt to threats was lower than the calculated average of 3.32 for the index measuring the ability to deal with threats and recover after a crisis. This indicated persistent shortcomings in long-term planning for the livelihood resilience of the studied villages.

Discussion of Results & Conclusion

The final model of the research, which tested path analysis regarding the state of livelihood desirability and resilience in the tourism target villages of Marivan County, revealed a significant, positive, and direct relationship between the level of livelihood desirability (access to assets) and livelihood resilience in these villages. This finding underscored the centrality of access to assets within the sustainable livelihood approach as the driving force and primary factor for achieving livelihood resilience. The final result indicated a significant difference between the two groups—tourism destination villages and non-tourism villages—in terms of livelihood desirability and sustainability. Specifically, the economic dimension of livelihood provision and the dimension of livelihood adaptation had the greatest impact on improving the livelihood situation and its resilience in the tourism destination villages. This suggested that tourism development, when properly targeted, can strengthen both the immediate economic conditions and the adaptive capacity of rural households. The innovation of this study lay in highlighting the role of economic diversification through effective tourism activities in increasing livelihood resilience in the rural region of Marivan County.

تحلیل مقایسه‌ای سطح تاب‌آوری معیشتی در نواحی روستایی هدف گردشگری و روستاهای فاقد این توانمندی توسعه‌ای؛ مطالعه موردی: شهرستان مریوان

فرزاد ویسی* ، دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

geoplan1392@gmail.com

زهرا حکیمینیا، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

z.hakiminea@gmail.com

چکیده

کاهش آسیب‌پذیری از طریق افزایش تاب‌آوری نواحی روستایی به‌عنوان راهکار اصلی حرکت در مسیر پایداری برای نواحی روستایی در عصر حاضر توسط برنامه‌ریزان توسعه مورد استقبال و برنامه‌ریزی قرار گرفته است. بر این اساس، توسعه هر فعالیت اقتصادی در نواحی روستایی ازجمله گردشگری، باید منجر به تغییر و افزایش تاب‌آوری محیط روستایی شود و بدین صورت، نواحی روستایی در برابر تهدیدها و فشارهای کوتاه و بلندمدت معیشتی، مقاوم و سازگار شوند. در این راستا نیز، در پژوهش حاضر، توسعه گردشگری به‌عنوان فعالیتی تحول‌زا در روستاهای هدف گردشگری شهرستان مریوان به‌عنوان یکی از مناطق مرزی و محروم کشور، بررسی شد. تحلیل اثرگذاری تنوع بخشی معیشتی از طریق توسعه فعالیت‌های گردشگری بر تغییر وضعیت تاب‌آوری معیشتی روستاییان شهرستان مریوان. داده‌ها به روش اسنادی در بخش نظری و پیمایشی، مبتنی بر توزیع پرسشنامه و مصاحبه در بخش میدانی گردآوری شدند. جامعه آماری این پژوهش توصیفی از نوع مقایسه‌ای؛ دو گروه روستاهای هدف گردشگری و روستاهای فاقد این توانمندی در سطح شهرستان مریوان بودند که پس از انتخاب روستاها با دیدگاه کارشناسان پژوهش، اسناد بالادستی توسعه، وضعیت میدانی و روش قرعه‌کشی با بهره‌گیری از فرمول کوکران تعداد کل نمونه‌ها تعیین و پرسشنامه‌ها به‌صورت تصادفی ساده، متناسب با سهم هر روستا در میان سرپرستان خانوار آنها توزیع شد. تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری‌شده با آزمون‌های آمار استنباطی (تی زوجی - تحلیل مسیر) انجام گرفت. تفاوت معنی‌داری میان وضعیت مطلوبیت تأمین معیشت و پایداری آن در روستاهای هدف توسعه گردشگری با روستاهای فاقد این توانمندی در سطح شهرستان وجود دارد و بُعد اقتصادی تأمین معیشت و بُعد سازگاری تاب‌آوری معیشتی است که بیشترین اثرگذاری را در بهبود وضعیت تأمین معیشت و تاب‌آوری آن در سطح روستاهای هدف گردشگری داشته است. نتایج مقاله، بارزکردن نقش تنوع بخشی اقتصادی از طریق فعالیت‌های اثرگذار گردشگری در افزایش تاب‌آوری معیشتی خانوارهای روستایی را نشان می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: تنوع معیشتی، تاب‌آوری معیشتی، گردشگری روستایی، مریوان

*نویسنده مسئول

ویسی، فرزاد و حکیمینیا، زهرا. (۱۴۰۵). تحلیل مقایسه‌ای سطح تاب‌آوری معیشتی در نواحی روستایی هدف گردشگری با روستاهای فاقد این توانمندی توسعه‌ای؛ مطالعه موردی: شهرستان مریوان. *برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۶ (۳)، ۷۷-۱۰۰.

مقدمه

زمانی که پارادایم‌های متعدد توسعه نتوانستند معضلات اصلی توسعه روستایی و از مهم‌ترین آنها فقر روستایی را حل کنند، دانشمندانی چون چمبرز در اواسط ۱۹۸۰ و اوایل دهه ۱۹۹۰، رویکرد معیشت پایدار را مطرح کردند (Alinovi, 2010, p. 5). در چارچوب این رویکرد، کلید جلوگیری از بازگشت خانوارهای فقیر به شرایط فقر و داشتن معیشت پایدار، بالابردن سطح تاب‌آوری معیشت آنها است (Li et al., 2019, p. 2). معیشت، صرفاً دسترسی به شغل نیست؛ زیرا نیاز است که معیشت روستاییان در برابر فشارهای اقتصادی، اجتماعی و طبیعی متعدد، تاب و توان مقاومت را داشته باشد (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۸، ص. ۱۰). معیشت، در فضاهای قابل زیست روستایی باید، پایدار باشد؛ به این معنی که توانایی مقابله با بحران‌ها، شوک‌ها، استرس‌های ناگهانی و بلندمدت، بدون اینکه در دارایی‌ها و منابع باعث تضعیف شود (که در عرصه‌های روستایی تعیین‌کننده هستند) در زمان حاضر و آینده شود (Fouracre, 2001, Su et al., 2019, p. 272)؛ و این امر، زمانی حاصل می‌شود که معیشت خانوارها تاب‌آور باشد تا بدین ترتیب در مسیر پایداری قرار گیرد (Qiu, 2018, p. 2)؛ زیرا افزایش تاب‌آوری معیشتی با بهبود سطح سازگاری و قدرت مقابله و در نتیجه، کاهش سطح آسیب‌پذیری در بین اجتماعات محلی این امکان را فراهم می‌آورد که تأمین معیشت آنها که با مطلوبیت ارتباط متقابل اجزای آن یعنی دارایی‌ها، وضعیت نهادی - ساختاری و راهبردها حاصل می‌آید. در میان تهدیدهای ناشی از مخاطرات طبیعی و بحران‌های انسانی به‌صورت پیوسته و پایدار ادامه یابد و بلایای بعدی نتوانند زندگی مردم را مختل و معیشت آنها را آسیب‌پذیر سازند (داداش‌پور و عادل، ۱۳۹۴، ص. ۳۷؛ Ellis, 1999, p. 2; Sorre et al., 2017, p. 41).

در این راستا نیز، تنوع‌داشتن در فعالیت‌های اقتصادی با حذف موانع اصلی توسعه روستایی، یعنی فقر، منجر به پایداربودن مناطق روستایی می‌شود؛ زیرا انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری بیشتر، روستاها را در روبروشدن با روندهای ناگهانی و فشارهای اقتصادی، اجتماعی و طبیعی می‌شود (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۱۹۸). درواقع وجود تنوع در فعالیت اقتصادی یکی از ضروریات توسعه جوامع روستایی قلمداد می‌شود؛ زیرا به‌کارگیری این روش ثبات و پایداری را تسهیل خواهد کرد (حجت شمایی و همکاران، ۱۴۰۲، ص. ۶۵).

به‌طور کلی تنوع بخشیدن به اقتصاد روستایی، زمینه‌ها و امکان‌های بیشتری را برای تغییر شرایط ناپایدار و در حال زوال با شرایط پایدار و افزایش فرصت‌ها فراهم می‌آورد (Ellis, 1999, p. 4؛ سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۱۹۸). تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی برای حرکت در مسیر تاب‌آوری بر پایه ایجاد کسب‌وکارهای خارج از مزرعه و یا تلفیق با آن است. در این میان، گسترش گردشگری در نواحی روستایی به‌عنوان یکی از فعالیت‌هایی که مبتنی بر ایجاد کسب‌وکارهای خرد در روستاها است و امروزه با استقبال بسیاری از سوی گردشگران مواجه شده است، می‌تواند زمینه‌ساز تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی را فراهم کند. برای دهه‌ها مناطق روستایی در سراسر جهان با چالش‌های کاهش فعالیت اقتصادی، تغییر حاصلخیزی و راندمان خاک، پیرشدن جمعیت و مهاجرت جوانان با تحصیلات بالاتر و کاهش زیست‌پذیری روبه‌رو شده‌اند. توسعه گردشگری به‌عنوان ابزاری جایگزین برای دستیابی به تجدید حیات اقتصادی و اجتماعی، رواج یافت. مزایای متعدد گردشگری روستایی به‌عنوان یک موتور برای توسعه

اقتصادی و کمک به ارتقای کیفیت زندگی^۱ ساکنان روستاها (QOL) در برنامه‌های توسعه‌ای، برجسته شده است (Liu et al., 2020, p. 178). بر این مبنا می‌تواند به عنوان یک راهبرد کارآ در زمینه توسعه روستایی، نقش مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد و در نهایت، تاب‌آوری معیشت جوامع روستایی ایفا کند (Ólafsdóttir, 2018, p. 2). گردشگری روستایی در کشورهای در حال توسعه به عنوان ابزاری برای توسعه روستایی، حفظ محیط زیست و فقرزدایی در نظر گرفته شده است (Dang et al., 2022, p. 1)؛ با این حال، تحت تأثیر بسیاری از عوامل خارجی (مانند سیاسی، اقتصادی، محیطی و آب و هوا) صنعت گردشگری در برابر بحران آسیب‌پذیر است (Yu et al., 2023, p. 2).

گسترش ایران در عرض‌های جغرافیایی مختلف، موجب تنوع اقلیمی و طبیعی فراوان در بین نواحی روستایی شده است. بازتاب این امر را می‌توان در تنوع ساختارها، معماری و بافت روستاها و حتی شیوه معیشت آنها مشاهده کرد. از سویی سابقه تمدنی کهن این سرزمین، روستاهایی با تنوع غنی فرهنگی، آداب و رسوم و مراسم‌های مختلف را موجب شده است. همه این تنوع‌ها در کنار حس کنجکاوی گردشگران، زمینه‌های مناسبی را برای گسترش فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی کشور فراهم آورده است.

استان کردستان نیز مشابه با این شرایط، یکی از قدیمی‌ترین کانون‌های زیستی و استقرارگاه‌های انسان در جهان محسوب که با توجه به ساختارهای طبیعی و مورفولوژیکی منحصربه‌فرد، دارای توانایی‌های بالقوه فراوان گردشگری در نواحی روستایی است. یکی از محورهای مهم گردشگری روستایی این استان، نواحی روستایی شهرستان مریوان است. نواحی روستایی که به دلیل قرارگیری یک عنصر مهم ژئوتوریستی به نام تالاب زریوار و طبیعت بکر، به عنوان روستاهای هدف گردشگری در اسناد توسعه‌ای شهرستان، انتخاب می‌شود و در وضعیت کنونی نیز، گردشگران از نواحی مختلف کشور و حتی گردشگران خارجی زیادی از این نواحی روستایی هدف که در حاشیه تالاب زریوار واقع شده‌اند، بازدید می‌کنند.

حال باید دید که توسعه گردشگری و متنوع‌شدن اقتصاد روستاهای این نواحی روستایی، توانسته است در مسیری صحیح قرار گرفته است و با ایجاد نتایج مثبت اقتصادی، اجتماعی، محیطی و نهادی، موجب ایجاد تاب‌آوری معیشتی روستاییان در این محیط روستایی مرزی و محروم شود. درواقع، باید واکاوی کرد چگونه می‌توان با توجه به وضع موجود از گسترش فعالیت‌های گردشگری در جهت افزایش تاب‌آوری معیشتی خانوارهای روستایی روستاهای هدف گردشگری منطقه بهره برد تا بدین ترتیب، گردشگری در مسیری صحیح، مدیریت و برنامه‌ریزی شود و فضایی زیست‌پذیر، مبتنی بر تاب‌آوری معیشتی برای خانوارهای روستایی، ایجاد شود. در این ارتباط، داشتن دید مقایسه‌ای و سنجش وضعیت شاخص‌های تاب‌آوری معیشتی در نواحی فاقد توانمندی گردشگری با این روستاهای گردشگری، می‌تواند زمینه‌ساز دستیابی به دیدی جامع و شناختی مبتنی بر واقعیت شود و دانسته شود که به چه میزان، حصول به تاب‌آوری معیشتی برای روستاهای هدف گردشگری در فضای روستایی شهرستان حاصل آمده است. بر این اساس، سؤال اصلی پژوهش، این است که آیا توسعه گردشگری در نواحی روستایی هدف توسعه گردشگری شهرستان مریوان موجب ایجاد تفاوت معنی‌داری میان سطح تاب‌آوری معیشتی خانوارهای روستایی این روستاها با روستاهای فاقد این توانمندی در سطح شهرستان، شده است.

¹ Quality of Life (QOL)

مبانی نظری

واژه تاب از ریشه لاتین Resilio به معنی بازگشت به عقب‌گرفته شده است (Klein et al, 2023, p. 35). پس از گذشت مدتی این مفهوم، وارد علوم دیگر از جمله فیزیک، مطالعات روانشناختی، مطالعات اقتصادی و اجتماعی شد (Speranza, 2014, p. 110). با مطرح‌شدن این مفهوم علمی در رشته‌های زیادی از علوم مختلف که با انسان و محیط سروکار داشت نیز استفاده شده است. این رشته در طیف وسیعی از روانشناسی و برنامه‌ریزی شهری گرفته تا جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی و مدیریت و اقتصاد را شامل می‌شود. تاب‌آوری معیشتی نیز به‌عنوان مفهومی جدید از دو واژه تاب‌آوری و معیشت پایدار اخذ شده است.

تاب‌آوری معیشتی در سکونتگاه‌های روستایی، به توانایی مقابله و توان سازگارشدن با تغییرات دائمی و شرایط خارجی اثرگذار بر وضعیت معیشتی و محیطی روستاها اشاره دارد؛ به گونه‌ای که نظام روستا بتواند کیفیت مناسب زندگی خود را در سطح پذیرفتنی حفظ کند (Schouten et al., 2009, p. 2). قدرت مقابله و ظرفیت سازگاری سیستم‌های معیشتی به‌عنوان کلید تاب‌آوری آنها (Van Kien, 2011, p. 2) به معنی توانایی نظام معیشتی (نهاده‌ها، افراد و خانوارها و ...) برای تعدیل آسیب‌های احتمالی بحران‌های اقلیمی و پاسخ‌دادن و تطابق به پیامدهای آنها با استفاده از فرصت‌ها و توانمندی‌های محیطی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی است که سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی هستند (Hu & He, 2018, p. 3; Gautier et al., 2016, p. 667; Qiu et al., 2018, p. 3). تاب‌آوری معیشت توانایی یک معیشت برای حفظ عملکردهای اساسی خود را در مواجهه با ضربه‌ها و استرس‌ها بهبود بخشد. شوک‌ها و استرس‌ها فشارهایی هستند که بر سیستم‌های اجتماعی - اکولوژیکی وارد می‌شوند و از نظر شدت و مدت زمان از یکدیگر متمایز می‌شوند. شوک‌ها نشان‌دهنده یک فشار ناگهانی و شدید است که فراتر از مرزهای تغییرپذیری عادی، مانند طوفان است؛ درحالی‌که تنش‌ها به آهستگی باعث ایجاد فشارهایی می‌شوند که بیشتر در داخل وجود دارد و فراتر از مرزهای نرمال هستند مانند خشکسالی (Wintergalen, 2022, p. 2).

هسته اصلی رویکرد تاب‌آوری معیشتی، راهبردهای سازگارانه‌ای است که توسط خانوارها یا افراد در زمان ضربه ناگهانی^۱ و فشارهای^۲ وارده بر معیشت آنها، اتخاذ می‌شود. تاب‌آوری معیشتی، به این معنا است که راهبردهای معیشتی فردی و اجتماعی به کار گرفته شده توان مقابله با تأثیرات فشارها و ضربه‌های کوتاه‌مدت، ناگهانی و بلندمدت را برای افراد و اجتماعات آسان می‌کند (Liu et al, 2020, p. 9). درواقع تاب‌آوری اندازه‌ای از تغییرات است که یک نظام توانایی جذب و تحملش را دارد و عملکرد قبلی خود را می‌تواند ادامه دهد یا می‌تواند در شرایط جدید خود را با تغییرات هماهنگ کند.

شایان ذکر است که کانون توجه تاب‌آوری بر مقابله و سازگاری با تهدیدات است که در مقابله رویکرد کوتاه‌مدت و جوابگویی به اتفاقات و تهدیدها و تطبیق کوتاه‌مدت مطرح است و در سازگاری نگاه طولانی مدت و مدیریت بحران برای همراهی با تغییرات در شرایط انسانی و طبیعی مورد توجه است.

¹ Shoks

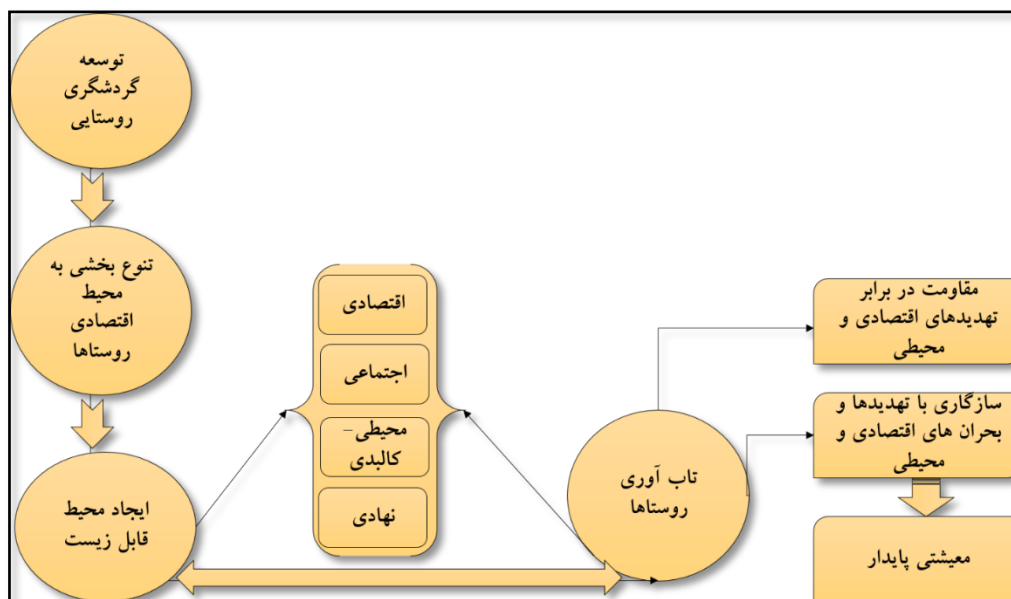
² Stress

با توجه به تعاریف ذکر شده می‌توان گفت وجه مشترک همه تعاریف، ایستادگی، مقاومت و واکنش مثبت به فشار یا تغییر است (رضایی و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۴۰). متنوع‌سازی اقتصادی با تقویت دارایی‌های معیشتی موجب پایداری این دارایی‌ها شده و پایداری‌سازی این دارایی‌ها نیز، نوع راهبردها و نیز، قدرت مقابله و سازگاری روستاییان را برای تاب‌آوری بیشتر معیشتی، فراهم می‌آورد. این فرآیند، در شکل (۱) نشان داده شده است.

کونگ و همکاران از گردشگری به عنوان مهم‌ترین کنش یار^۱ بازساخت اقتصادی و اجتماعی روستاها یاد می‌کنند (Cong et al., 2019, p. 1). توسعه گردشگری روستایی به عنوان یک فرصت، تحریک اقتصادی و کاهش وابستگی جامعه روستایی به کشاورزی را فراهم می‌کند؛ به همین دلیل بیشتر محققان به گردشگری به عنوان رویکردی کلیدی برای توسعه روستایی و کاهش فقر در این نواحی تأکید کرده‌اند علاوه بر این گردشگری فعالیتی است که قابلیت زیادی برای ایجاد کسب‌وکارهای جدید دارد و می‌تواند به اشتغال‌زایی و کارآفرینی کمک کند؛ بنابراین، توسعه صنعت گردشگری عامل مهمی در توسعه روستایی و احیای روستاهای مرزی و دورافتاده در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی و زیست محیطی است (بامری و همکاران، ۱۳۹۸، ص. ۵۹).

در نهایت با توجه به توصیفات ارائه شده، می‌توان اظهار داشت در روستاهای محروم و مرزی، مثل محدوده مورد بررسی که ضعف زیرساخت‌ها، مشکلات اقتصادی و اجتماعی وجود دارد، رونق گردشگری روستایی به مثابه ابزاری مؤثر به منظور تنوع‌دادن به اقتصاد آنها مؤثر است و این تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی به تأسیس کسب‌وکارهای کوچک در مناطق روستایی است می‌تواند با بر جای نهادن اثرات اقتصادی مثل: افزایش اشتغال و ارتقای درآمد به بهبود شرایط شاخص‌های اجتماعی و همچنین، افزایش شاخص زیرساخت‌ها و حفظ محیط زیست مناطق روستایی منطقه منجر خواهد شود و بدین گونه، محیطی قابل زیست را برای ساکنین روستاها تشکیل می‌دهد که باعث تاب‌آوری بیشتر آنها خواهد شد. درحقیقت، وقتی می‌توانم در مسیر تاب‌آوری معیشتی در مناطق روستایی کشور حرکت کرد که بتوانیم محیطی قابل زیست برای آنها به واسطه ایجاد اقتصادی متنوع، فرصت‌های کسب درآمد و پایداری فراهم آورد؛ زیرا در مناطق مرزی مثل محدوده مورد بررسی به واسطه وجود فقر و نابرخورداری، ارتقای شرایط اقتصادی (به واسطه فعالیت‌های مکمل کشاورزی که از با اهمیت‌ترین آنها می‌توان گردشگری را ذکر کرد) می‌تواند مقدمه بهبود شرایط در سایر شاخص‌های اجتماعی و محیطی توسعه‌یافتگی روستایی و در آخر، ایجاد محیطی برای روستاها شود که در مقابل بحران‌های موجود اقتصادی و اجتماعی و طبیعی بتواند مقاومت کند و با سازگار کردن خود، شاخص‌های معیشتی روستایی و دارایی‌های آنها دچار نقصان نشود (شکل ۱).

¹ catalyzer

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

Figure 1: Conceptual model of study (Source: Research finding, 2020)

در ارتباط با پژوهش‌های انجام‌گرفته در حوزه مطالعه حاضر، می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره کرد:

سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «اثرات تنوع بخشی اقتصاد روستایی بر تاب‌آوری معیشت روستائیان در دهستان رادکان شهرستان چناران» با تأکید بر این مطلب که اقتصاد روستائیان دارای آسیب‌پذیری بالایی است و با کوچک‌ترین تغییرات دچار مشکلات اقتصادی و اجتماعی متعددی می‌شود. روستائیان عمدتاً دارای فعالیت‌های کشاورزی تک‌ساختی هستند که با دگرگونی در آن و تنوع‌بخشی فعالیت‌های اقتصادی موجب افزایش انعطاف‌پذیری و کاهش آسیب‌پذیری روستائیان می‌شود. آنها در نهایت به این نتیجه رسیده‌اند که به‌واسطه تنوع بخشی به اقتصاد روستاهای مورد مطالعه سطح تاب‌آوری آنها افزایش یافته است و در این میان متغیر تنوع شغلی، دارای بیشترین اثرگذاری در بهبود وضعیت تاب‌آوری بوده است.

ایمانی و مشکول (۱۳۹۶) در پایان‌نامه‌ای با عنوان «تبیین رابطه مابین سرمایه‌های معیشتی و تاب‌آوری مناطق روستایی در مقابل خشکسالی (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان اردبیل)» به این نتیجه رسیدند که یکی از شیوه‌های کاهش ابعاد آسیب‌پذیر بودن مناطق روستایی در مقابل مخاطرات طبیعی در روستا، افزایش تاب‌آوری این مناطق بوده است که می‌تواند یکی از روش‌های بنیادی مدیریت، توسعه پایدار و برنامه‌ریزی روستایی باشد. این موضوع با اهمیت، می‌تواند با در نظر گرفتن اثرگذاری سرمایه‌های معیشتی به مثابه یکی از جنبه‌های اصلی تاب‌آوری صورت پذیرد.

خداپناه (۱۴۰۱) در تحقیقی به ارزیابی و سنجش میزان تاب‌آوری روستاهای هدف گردشگری (مورد مطالعه: ناحیه اردبیل) پرداخت. نتایج حاصل از پیمایش نشان می‌دهد که بعدهای تاب‌آوری از نظر روستائیان دارای میانگین‌های مختلفی بوده و بیشترین میانگین مرتبط به بُعد اجتماعی (۳/۴۲) و کمترین میانگین مربوط به بُعد اقتصادی (۱/۸۵) است. همچنین سطح بندی ۱۱ روستای بررسی‌شده بر مبنای روش تصمیم‌گیری میرکا معلوم کرد این روستاها در سطح‌های مختلفی از تاب‌آوری هستند.

صادقلو و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش دیگری با عنوان «تحلیل تاب‌آوری کسب‌وکارهای گردشگری در نواحی روستایی (مورد: حوزه نفوذ گردشگری شهر مشهد)» با بیان این اصل که مهم‌ترین نکته در اثرگذاری گردشگری، رونق و دوام کسب‌وکارهای گردشگری است، به روش پیمایشی به ارزیابی میزان تاب‌آوری کسب‌وکارهای گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه در سه بُعد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی پرداخته‌اند. نتایج نشان دادند که کسب‌وکارهای حاصل از گردشگری در منطقه در سطح رضایت بخشی به لحاظ تاب‌آوری قرار ندارند.

رضایی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای به ارزیابی تاب‌آوری معیشتی روستای مقصد گردشگری قلعه نو در مقابل خشکسالی پرداختند. یافته‌ها نشان داد در شناسایی نقاط بحرانی و حساس، ضمن هدایت برنامه‌های توسعه‌ای به مناطق کم‌خطر و مساعدتر، سرمایه‌گذاری‌ها را در مناسب‌ترین حالت ممکن در حوزه‌های مختلف صنعت گردشگری تضمین می‌کند و همچنین شناسایی نیازهای پنهان گردشگران و انگیزه‌های آنان می‌تواند در انتخاب استراتژی مناسب برای شناخت و توسعه بازار هدف، یاری‌رسان باشد. در نهایت این پژوهش اثر گردشگری بر تاب‌آوری معیشتی را مثبت در نظر می‌گیرد.

اسعدی و جباری (۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری جامعه گردشگری روستایی در راستای توسعه پایدار (مورد مطالعه: روستاهای هدف گردشگری شهرستان همدان) پرداختند یافته‌ها نشان دادند مؤلفه حمایت مالی دارای بیشترین اثرگذاری و سنگ‌زیربنای تاب‌آوری جامعه گردشگری روستایی در راستای توسعه پایدار گردشگری است و مؤلفه بهداشت و ایمنی نیز دارای بیشترین اثرپذیری است.

جمینی و دهقان در پژوهشی به ارزیابی و تحلیل تاب‌آوری گردشگری روستایی و شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر آن در مواجهه با همه‌گیری کووید - ۱۹ در شهرستان اورامانات پرداختند. نتایج نشان داد که میانگین چهار متغیر بودجه دولت محلی، دانش محیطی، رفاه جامعه و نظام حمایت اجتماعی به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی تاب‌آوری گردشگری روستایی به ترتیب ۱/۷۵۷، ۲/۳۵۸، ۱/۸۰۸ و ۲/۲۹۵ بوده و به‌طور درخور توجهی کمتر از میانگین پایه بوده است. نتایج ارزیابی کلی نیز نشان داد که میانگین محاسبه‌شده با مقدار ۲/۰۱۴ به‌طور معنی‌داری کمتر از سطح متوسط بوده است. همچنین نتایج نشان داد که از بین ۱۷ عامل مؤثر بر تاب‌آوری گردشگری، ۵ عامل حمایت مالی دولت، سرمایه مالی، تجهیزات بهداشتی، تأسیسات زیربنایی و کنترل بیماری‌ها مؤثرترین عوامل کلیدی مؤثر بر تاب‌آوری هستند (Jamini & Dehghani., 2022).

شاکری و همکاران در تحقیقی به بررسی تاب‌آوری معیشتی عشایر از طریق توریسم در ایران پرداختند. یافته‌های آنان نشان داد که توسعه گردشگری، تاب‌آوری معیشت عشایر را از طریق بهبود کیفیت چندکارکردی سرمایه‌های معیشتی و کاهش اتکای معیشت عشایر به دامپروری با تنوع‌بخشیدن به منابع درآمد، تقویت می‌کند (Shakeri et al., 2022).

زیائو و همکاران به بررسی نقش گردشگری روستایی در تاب‌آوری معیشتی خانوارهای زارع در مناطق قومی در منطقه کوهستانی وولینگ چین پرداختند. نتایج نشان داد که مدیریت توسعه گردشگری به رهبری شرکت‌ها در حال حاضر مناسب‌ترین شیوه مدیریت برای منطقه محلی است. چهار عامل تعداد اعضای خانواده درگیر در گردشگری، فرصت‌های آموزشی برای توسعه مهارت‌های حرفه‌ای، سطح تحصیلات اعضای اصلی خانواده و نوع یارانه کمکی در

دسترس خانواده، از عوامل اصلی مانع اثر گردشگری بر تاب‌آوری معیشتی خانوارهای کشاورز هستند. در نهایت، توصیه‌هایی برای بهبود تاب‌آوری معیشتی خانوارهای کشاورز در روستاهای گردشگری قومی براساس دو بعد مدیریت سازمان و رفتار خانوارهای کشاورز ارائه شده است (Xiao et al., 2022).

لیو و همکاران در مقاله خود با عنوان «اثرات اسکان مجدد مربوط به مخاطرات طبیعی بر تاب‌آوری معیشت خانوارهای روستایی در چین» پس از اندازه‌گیری تاب‌آوری معیشتی در قالب سه شاخص ظرفیت سازگاری و مقابله، خودسازماندهی و ظرفیت یادگیری، به این نتیجه رسیده‌اند که اسکان مجدد خانوارهای در معرض خطر، نتوانسته است موجب افزایش تاب‌آوری آنها نسبت به خانوارهایی شود که از پروژه اسکان مجدد انصراف داده‌اند (Liu et al., 2020).

لی و همکاران در پژوهش دیگری با عنوان «تاب‌آوری معیشت و سازوکار دستیابی به آن در خانوارهای روستایی رهاشده از فقر: تجزیه و تحلیل تجربی از استان لانکاو^۱، استان هنان^۲ در چین» به این نتیجه رسیده‌اند که تاب‌آوری معیشت خانوارهایی که فقر را از بین برده‌اند، با ظرفیت آنها در استفاده از منابع در دسترس (به عنوان محرک اصلی دستیابی به دارایی‌ها و پیش‌بینی ریسک‌های معیشتی)، یادگیری دانش جدید (پیش‌برنده تحول کشاورزی و تولیدات) و بهره‌برداری از منابع خارجی (بهینه‌کننده در راستای ارتباط با مؤسسات و نهادها) ارتباط نزدیک دارد. خانوارهایی که در روستاهای دارای تولید تخصصی و دارای سیستم مدرن کشاورزی و تولیدات صنعتی و فرصت‌های متنوع شغلی بودند، تاب‌آوری معیشتی بیشتری داشتند (Li et al., 2019).

فنگفنگ و دیگران در تحقیقی به بررسی تاب‌آوری معیشتی در روستاهای گردشگری با نقش عامل انسانی در چین پرداختند. آنها دریافتند که دو روستا سطوح متفاوتی از تاب‌آوری را نشان می‌دهند و این را می‌توان با تفاوت‌ها در عاملیت فردی توضیح داد؛ با این حال، هر دو روستا به دلیل فقدان عاملیت جمعی نتوانستند به سیستمی تبدیل شوند که بتواند در محیط جدید رشد کند. عاملیت، به ویژه عاملیت جمعی، برای تغییرات ساختاری در جوامع حیاتی است؛ اما در این دو مورد توسط عوامل خاص بافت، محدود شده است (Fangfang et al., 2020).

مانگان در پژوهشی با عنوان «تأثیر گردشگری مبتنی بر طبیعت، در معیشت مردم محلی» که شواهدی از دریاچه کنجهار^۳ در پاکستان را دارد، به این نتیجه رسیده‌اند که سطح مطلوب دارایی‌های معیشتی، رضایت از زندگی و اشتغال در خانوارهایی که وابستگی مستقیمی در تأمین معیشتی خود به گردشگری دارند، مشاهده می‌شود. در این خانوارها علاوه بر مطلوب بودن سطح رضایت از زندگی، میزان تحصیلات و سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی نیز، بیشتر از خانوارهایی بوده که وابسته به فعالیت‌ها زراعی صرف هستند (Mangan., 2019).

روش تحقیق و محدوده مورد مطالعه

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی - مقایسه‌ای است. برای گردآوری اطلاعات در بخش نظری از منابع اسنادی و در بخش عملی از روش پیمایشی با توزیع پرسشنامه و مشاهده مستقیم، استفاده شده است.

¹ Lankao County

² Henan Province

³ Keenjhar

جامعه نمونه پژوهش را دو گروه روستاهای هدف توسعه گردشگری شهرستان مریوان و نیز روستاهای غیربرخوردار از این توانمندی در بر می‌گیرد. در روستاهای برخوردار برای تعیین روستاهای مدنظر با مراجعه به سند جامع توسعه گردشگری استان کردستان و نیز، وضعیت میدانی ورود گردشگران به روستاهای منطقه، سه روستای دره‌تقی، ینگجه و کانی سانان که روستاهای حاشیه تالاب زریوار، هستند به‌عنوان مهمترین روستاهای هدف گردشگری و مورد استقبال گردشگران در شهرستان مریوان مشخص شدند. در ادامه در گروه روستاهای غیربرخوردار نیز به‌صورت قرعه کشی از میان روستاهای دیگر شهرستان مریوان، ۳ روستا (از هر بخش؛ ۱ روستا) انتخاب شدند. روستاهای کیکن در بخش خاوومیرآباد، رشه‌ده از بخش مرکزی و گوگجه از بخش سرشیو، روستاهای گروه غیربرخوردار است. در ادامه با بهره‌گیری از نماگر تعداد خانوارها و اعمال فرمول کوکران، حجم جامعه نمونه که پاسخگوی سؤالات پرسشنامه‌ها هستند، تعیین و سپس متناسب با جمعیت هر گروه به روش طبقه‌ای و تعیین نسبت سهم هر طبقه از تعداد کل پرسشنامه‌ها تعداد پرسشنامه‌های تعلق گرفته به هر روستا در هر گروه مشخص شد و پرسشنامه‌ها به‌صورت تصادفی ساده در میان سرپرستان خانوار روستاهای مورد مطالعه توزیع شد (جدول ۱).

جدول ۱: روستاهای مورد مطالعه در دو گروه هدف گردشگری و غیربرخوردار از این توانمندی و تعداد نمونه‌ها

Table 1: Case study village in two groups of destination village and non - destination village

جوامع آماری	روستا	بخش و دهستان	تعداد خانوار	سهم از کل پرسشنامه‌ها
روستاهای هدف گردشگری	ینگجه	خاوومیرآباد - خاوومیرآباد	۱۰۱	۳۹
	کانی سانان	مرکزی - زریوار	۱۹۰	۷۴
	دره تقی	مرکزی - زریوار	۲۲۷	۸۷
	مجموع	۳	۵۱۸	۲۰۰
روستاهای غیربرخوردار از توانمندی گردشگری	کیکن	خاوومیرآباد - خاوومیرآباد	۵۸	۲۹
	رشه ده	مرکزی - سرکل	۱۵۱	۷۴
	گوگجه	سرشیو - سرشیو	۹۶	۴۷
	مجموع	۳	۳۰۵	۱۵۰

(منبع: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کردستان، ۱۳۹۶)

سؤالات پرسشنامه‌ها در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (۵=خیلی زیاد، ۱=خیلی کم) تدوین شدند. روایی صوری و محتوایی ابزار اندازه‌گیری از طریق توزیع ۳۰ پرسشنامه به‌عنوان پیش‌آزمون و تأیید متخصصانی که دارای سابقه مطالعات مشابه بودند، حاصل شد. ضریب آلفای کرونباخ حاصل‌آمده از مجموع پاسخ‌ها در بسته نرم‌افزاری SPSS برابر ۰/۷۹ نیز، نشان‌دهنده پایایی پذیرفتنی و همبستگی درونی جواب‌های ذکر شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از آزمون‌های آماری استنباطی (تی‌زوجی، تحلیل مسیر) انجام شد. ضمن توجه به هدف پژوهش و معنا و مفهوم تاب‌آوری معیشتی در ابتدا وضعیت مطلوبیت معیشتی روستاهای مورد مطالعه مبتنی بر چگونگی دسترسی آنها به دارایی‌های معیشتی‌شان مورد اندازه‌گیری، بررسی شد و سپس به‌صورت ویژه تاب‌آوری معیشتی این خانوارها مبتنی بر دو مؤلفه سازگاری و مقابله که هسته‌های اصلی تاب‌آوری معیشتی در پژوهش‌های متعدد هستند، اندازه‌گیری شد (جدول ۲).

جدول ۲: شاخص‌های مورد سنجش وضعیت مطلوبیت معیشت مبتنی بر دارایی‌های معیشتی روستاییان

Table 2: Under assessment variable and indexes for study about effects of livelihoods optimizing on livelihoods assets in villages

assets in villages

مطلوبیت تأمین معیشت مبتنی بر دارایی‌های معیشتی در نواحی روستایی مورد مطالعه

ابعاد	شاخص‌ها	متغیرها	پایایی
اقتصادی	درآمد و هزینه	میانگین درآمدهای خانوار، توان تأمین هزینه‌های خانوار	۰/۷۹
	اشتغال	افراد شاغل، اشتغال زنان، ارتقای شغلی	۰/۸۰
	کشاورزی	برداشت از زمین‌های زراعی کشاورزی و رونق محصولات باغی، رونق دامداری (تعداد و تنوع دام‌ها)	۰/۶۹
اجتماعی	مشارکت و همبستگی	همکاری روستاییان در فعالیت‌های عمرانی روستا، انجام فعالیت‌های اقتصادی مشترک، مشارکت در امور خیریه، دلسوزی اهالی برای آبادانی روستا	۰/۷۷
	تغذیه و بهداشت فردی و خانوادگی	امکان تهیه امکانات و وسایل بهداشتی (فردی، خانوادگی)، مصرف هفتگی مواد پروتئینی، لبنی و میوه، رضایت از وضعیت تغذیه، توان تأمین و پرداخت هزینه‌های بهداشت و درمان	۰/۶۷
	تعلق خاطر به روستا	اعتقاد به زندگی در روستای به‌عنوان محل مناسب سکونت، ترجیح دادن سرمایه‌گذاری و راه‌اندازی کسب‌وکار در روستا نسبت به شهر	۰/۸۲
	امنیت (فردی، اجتماعی، اقتصادی)	کاهش میزان جرم‌های فردی، امنیت شغلی (فصلی نبودن)، کاهش فضاهای ترسناک عمومی محیط روستا با افزایش ساخت‌وسازها، رضایت از زندگی، رضایت از موقعیت اجتماعی، میزان شادی و احساس لذت در زندگی	۰/۷۵
	محیطی	کیفیت بصری	زیبایی چشم‌انداز روستا، حفاظت و عدم تخریب اراضی طبیعی
بهداشت محیطی		سیستم‌های دفع فاضلاب، دپوی فضولات حیوانی و جمع‌آوری زباله‌ها	۰/۷۷
کالبدی	خدمات، امکانات و زیرساخت‌ها	کیفیت خدمات و امکانات فراغتی، کیفیت معابر، مغازه‌های خرده‌فروشی سطح روستاها، بهره‌گیری از رسانه‌ها و نوآوری‌های جدید، ماشین شخصی، ابزارآلات کشاورزی، کیفیت راه‌های مواصلاتی درون و برون روستایی، دسترسی به انواع انرژی	۰/۷۹
	مسکن	دسترسی به مسکن شخصی و اجاره‌ای، مسکن نوساز، امکانات گرمایشی و سرمایشی مناسب مسکن، امکانات بهداشتی مسکن	۰/۷۸

(منابع: حکیم‌دوست و همکاران، ۱۳۹۵؛ Fangfang et al., 2020؛ Shakeri et al., 2022؛ Xiao et al., 2023؛)

با توجه به تعریف‌های ذکرشده برای تاب‌آوری، امکان پاسخ‌دادن و سازگارشدن با تهدیدها و بحران‌های رخ داده، بخش اصلی از تعریف تاب‌آوری است؛ با این تفاوت که سازگاری بر رویکرد طولانی‌مدت برای کنارآمدن با تنوع و تغییر در نظام‌های طبیعی و انسانی تمرکز دارد و مفهوم مقابله نیز به‌عنوان بخشی از راهکارهای تطبیقی کوتاه مدت برای پاسخ‌دادن به خطرات و تهدیدها است. با این رویکرد، وضعیت تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه در دو شاخص توانایی مقابله و بازسازی در برابر بحران‌ها و ظرفیت سازگاری که متغیرهای آنها (۳۱ متغیر) در جدول (۳) آورده شد، محاسبه شد.

جدول ۳: شاخص و متغیرهای اندازه‌گیری وضعیت تاب‌آوری روستاهای منطقه

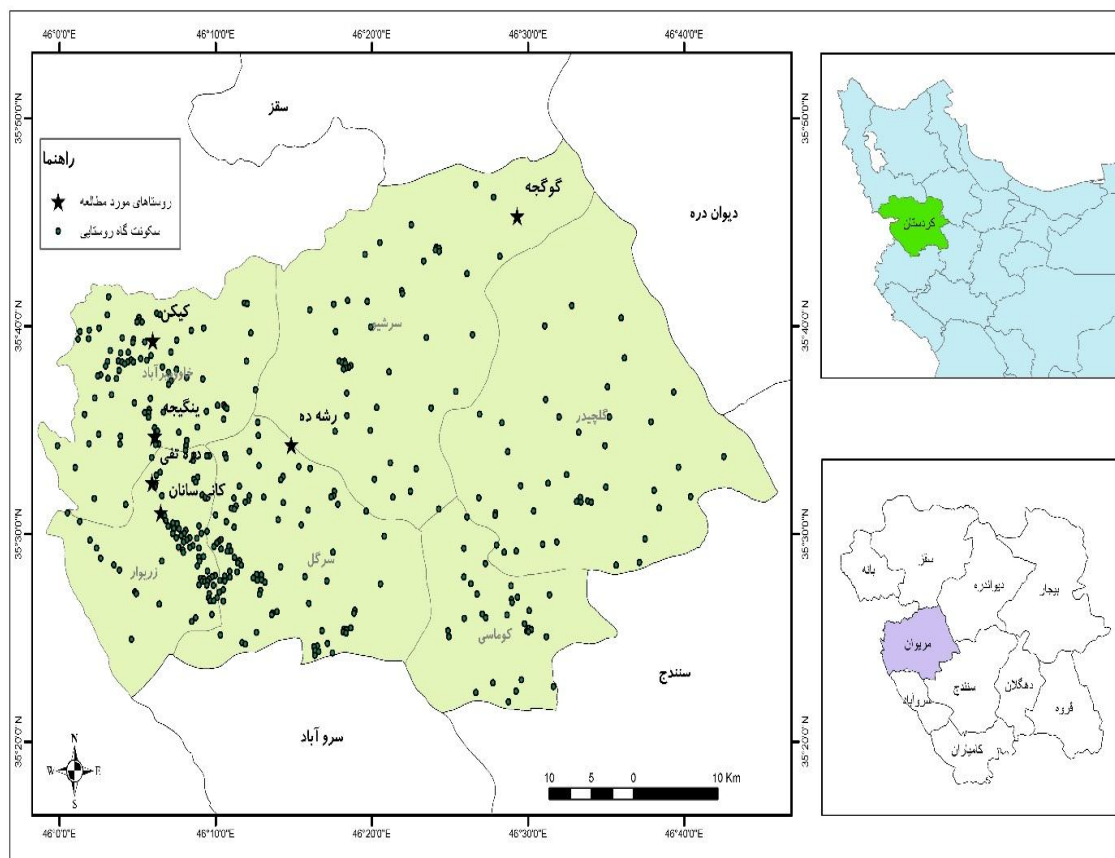
Table 3: Variable and indexes of resilience in case study villages

پایایی	متغیرها	شاخص‌ها	تاب‌آوری معیشتی
۰/۷۸	توانایی قرض‌دادن پول به دیگر روستاییان، توان راه‌اندازی مشاغل جدید، وجود تعاونی و صندوق‌های خیریه در روستاها، توانایی دریافت و بازپرداخت وام، توانایی جذب سرمایه از خارج روستا، درآمد دهیاری‌ها، احساس فقر، توانایی کسب شغل و منبع درآمد جدید در صورت از دست‌دادن شغل فعلی، توانایی پرداخت حق بیمه (مسکن، محصولات باغی و ...)، توانایی گذران زندگی و بازیابی و بازگشت به انجام مشاغل فعلی در صورت وقوع دوره‌ای رکود، داشتن روحیه و توان مقابله با استرس‌ها و فشارهای روانی، کارآمدی و رضایت از عملکرد شوراها و دهیاران، دارا بودن دارایی‌های با ارزش (زمین و مسکن) در خارج روستا،	قدرت مقابله با تهدیدها و بازسازی بعد از بحران	
۰/۸۳	تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد، جذب و تثبیت جمعیت و بازگشت مهاجرین به روستا، امید به آینده، میزان حمایت دولت از روستاییان، آموزش روستاییان توسط نهادهای دولتی (آموزش‌های محیط زیستی، اقتصادی و شغلی)، آموزش‌های مرتبط با کارآفرینی و اشتغالزایی، ارزش اقتصادی زمین و مسکن روستا، وجود طرح‌های توسعه‌ای و حرکت روستاها در مسیر آن، توزیع منافع به‌صورت منصفانه (شهري و روستایی)، برابری‌های اقتصادی درون روستاها، میزان پس‌انداز خانوار، چندکارکردی بودن مسکن، حمایت خانواده از راه‌اندازی کسب‌وکار جدید، تمایل مردم روستا و میزان اقدام عملی آنها برای مقابله با عوامل تهدیدکننده شرایط مطلوب زندگی در روستا، سطح مهارت‌های عملی در بین روستاییان، اجرای مطلوب طرح‌های هادی در منطقه، امنیت شغلی، اعتقاد به عملکرد مطلوب نهادهای مسئول، تنوع منابع معیشتی.	توانایی سازگاری و انطباق با تهدیدها	

(منابع: محمودی و حسنی طالش، ۱۴۰۰؛ زیاری و حسینی، ۱۳۹۵؛ حکیم‌دوست و همکاران، ۱۳۹۵)

محدوده مورد مطالعه

شهرستان مریوان که مرکز آن شهر مریوان است، یکی از ۱۰ شهرستان استان کردستان است که در غرب استان و در مجاور خاک کشور عراق قرار گرفته است. این شهرستان با مساحتی بالغ بر ۲۳۲۶.۴ کیلومتر مربع، دارای ۳ بخش، ۶ دهستان و روستاهای دارای سکنه این شهرستان ۱۴۹ روستا است. در سال ۱۳۹۵، جمعیت این شهرستان ۱۹۵۲۶۳ نفر بوده است. از این تعداد ۱۵۱۱۸۸ نفر ساکن در نقاط شهری، ۴۴۰۷۴ نفر ساکن در نقاط روستایی بوده‌اند و میزان روستائیشینی در این شهرستان ۲۲/۵۷ درصد و میزان شهرنشینی نیز ۷۷/۴۳ درصد است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کردستان، ۱۳۹۶). بیشتر شغل مردم محلی در نواحی روستایی، وابسته به فعالیت‌های کشاورزی (دامداری، باغداری، زراعت، زنبورداری)، تجارت مرزی (به‌صورت قاچاق و کوله‌بری) و به‌صورت محدود در عرصه گردشگری روستایی است و در این پژوهش بخش گردشگری بررسی شده است. وجود تالاب زیریوار که چندین روستا و شهر مریوان در کنار آن قرار گرفته است، همچنین وجود کالاهای وارداتی با قیمت پایین‌تر از داخل کشور و فرهنگ متفاوت و لباس و زبان و آداب و رسوم متفاوت مردم در کنار پوشش گیاهی و جنگلی محدوده و نزدیکی به محور گردشگری اورامان، باعث شده است هر ساله هزاران گردشگر به این شهرستان سفر کنند (شکل ۲).

شکل ۲: موقعیت روستاهای مورد مطالعه در شهرستان مریوان (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰)

Figure 2: Case study map (Source: Authors, 2020)

یافته‌های پژوهش

در ابتدا به منظور سنجش تفاوت سطح مطلوبیت معیشتی بر مبنای دارایی‌های معیشتی در بین دو دسته از روستاهای مورد تحقیق، از آزمون t زوجی استفاده شد. آنگونه که نتایج حاصله در **جدول (۴)** مشخص می‌کند در همه ابعاد و شاخص‌های مورد بررسی در سطح معنی‌داری $0/01$ تفاوت معنی‌داری بین میانگین‌های مربوط به میزان مطلوبیت معیشت، در بین دو گروه از روستاها، یعنی روستاهای برخوردار از توان گردشگری و غیربرخوردار از این توانمندی، مشاهده می‌شود؛ بدین شکل که در مجموع، سطح مطلوبیت تأمین معیشت در میان روستاهای برخوردار، برابر مقدار میانگین رضایت‌بخش $3/39$ در مقابل مقدار میانگین نامطلوب $2/78$ روستاهای غیربرخوردار از توان گردشگری محاسبه شد. در این میان، بیشترین تفاوت وضعیت مطلوب بودن معیشت در بُعد اقتصادی با تفاوت میانگین برابر $0/76$ و پس از آن در بُعد اجتماعی با تفاوت میانگین‌های برابر با $0/64$ ، وجود دارد. در میان همه شاخص‌های بررسی‌شده، در بُعد اقتصادی، شاخص وضعیت شغلی با $0/82$ تفاوت میانگین کسب‌شده، در بُعد اجتماعی، شاخص تعلق خاطر به روستا و روستایی بودن با تفاوت در میانگین $0/75$ ، در بُعد محیطی، شاخص کیفیت بصری با تفاوت میانگین $0/67$ ، در بُعد کالبدی هم شاخص وضع مسکن با تفاوت میانگین $0/66$ ، دارای بیشترین اختلاف در مطلوبیت سطح معیشتی در بین دو گروه از روستاهای برخوردار از توان گردشگری و بدون برخورداری از این توانمندی هستند.

جدول ۴: سنجش تفاوت سطح مطلوبیت معیشتی در دو گروه روستاهای مقصد گردشگری و غیرگردشگری

Table 4: Differences in livelihoods optimizing in two groups of villages under study

آماره t	معنی‌داری	فاصله اطمینان ۹۵ درصد		میانگین با تأیید فرض برابری واریانس‌ها	شاخص‌های مطلوبیت معیشتی مبتنی بر دسترسی به دارایی‌های معیشتی	ابعاد مورد سنجش
		حد پایین	حد بالا			
اقتصادی	درآمد و هزینه	۰/۰۰۰	- ۰/۹۴۵	- ۰/۵۵۷	برخوردار: ۳/۵۲	
					غیربرخوردار: ۲/۷۶	
	اشتغال	۰/۰۰۰	- ۱/۰۴	- ۰/۶۷۰	برخوردار: ۳/۴۰	
					غیربرخوردار: ۲/۵۸	
	کشاورزی	۰/۰۰۱	- ۰/۸۶۹	- ۰/۴۷۴	برخوردار: ۳/۳۶	
					غیربرخوردار: ۲/۶۹	
	مجموع	۰/۰۰۳	- ۰/۹۲۵	- ۰/۶۰۰	برخوردار: ۳/۴۳	
					غیربرخوردار: ۲/۶۷	
اجتماعی	مشارکت و همبستگی	۰/۰۰۱	- ۰/۷۵۵	- ۰/۳۹۲	برخوردار: ۳/۴۷	
					غیربرخوردار: ۲/۸۸	
	تغذیه و بهداشت فردی و خانوادگی	۰/۰۰۰	- ۰/۷۸۷	- ۰/۳۸۹	برخوردار: ۳/۳۲	
					غیربرخوردار: ۲/۷۳	
	تعلق خاطر به روستا و روستایی بودن	۰/۰۰۰	- ۰/۹۵۸	- ۰/۵۶۴	برخوردار: ۳/۳۹	
					غیربرخوردار: ۲/۶۴	
	امنیت (فردی، اجتماعی، اقتصادی)	۰/۰۰۰	- ۰/۸۰۳	- ۰/۴۰۷	برخوردار: ۳/۲۱	
					غیربرخوردار: ۲/۶۱	
محیطی	کیفیت بصری	۰/۰۰۰	- ۰/۴۶۴	- ۰/۸۹۶	برخوردار: ۳/۶۰	
					غیربرخوردار: ۲/۹۳	
	بهداشت محیطی	۰/۰۱۰	- ۰/۵۰۱	- ۰/۰۹۵	برخوردار: ۳/۱۷	
					غیربرخوردار: ۲/۹۰	
	مجموع	۰/۰۰۰	- ۰/۶۷۵	- ۰/۳۲۰	برخوردار: ۳/۳۸	
					غیربرخوردار: ۲/۹۲	
کالبدی	خدمات، امکانات و زیرساخت‌ها	۰/۰۰۰	- ۰/۵۷۹	- ۰/۱۶۷	برخوردار: ۳/۳۴	
					غیربرخوردار: ۲/۹۵	
	مسکن	۰/۰۰۰	- ۰/۸۴۰	- ۰/۴۸۲	برخوردار: ۳/۴۷	
					غیربرخوردار: ۲/۸۱	
	مجموع	۰/۰۰۰	- ۰/۸۳۳	- ۰/۵۴۳	برخوردار: ۳/۴۰	
					غیربرخوردار: ۲/۸۸	
	مجموع وضعیت مطلوبیت معیشتی مبتنی بر دسترسی به دارایی‌های معیشتی	۰/۰۰۰	- ۰/۷۵۱	- ۰/۵۳۵	برخوردار: ۳/۳۹	
					غیربرخوردار: ۲/۷۸	

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

سپس وضعیت تاب‌آوری معیشتی در دو بخش از روستایی بررسی شد. با توجه به یافته‌های به‌دست‌آمده از آزمون t زوجی در **جدول (۵)** مشخص می‌شود که در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ و براساس مقدار منفی آماره‌های t اختلاف معنی‌داری بین میزان تاب‌آوری در دو دسته از روستاهای تحت بررسی برای شاخص قدرت مقابله با تهدیدها و بازسازی پس از بحران که میانگین حساب‌شده برای گروه برخوردار از توانمندی گردشگری برابر ۳/۳۲ و در دسته غیربرخوردار عدد ۲/۷۶ به دست آمد. همچنین در شاخص توانایی سازگاری و انطباق با تهدیدها با میانگین ۳/۱۲ در گروه برخوردار از توانمندی گردشگری و ۲/۵۱ در دسته غیربرخوردار از این توانمندی به دست آمد و در کل میانگین وضعیت تاب‌آوری معیشتی، برابر مقدار پذیرفتنی ۳/۲۳ در روستاهای برخوردار از توانمندی گردشگری در برابر، مقدار میانگین نامطلوب ۲/۶۴ در گروه روستاهای بدون برخورداری از توانمندی گردشگری محاسبه شد.

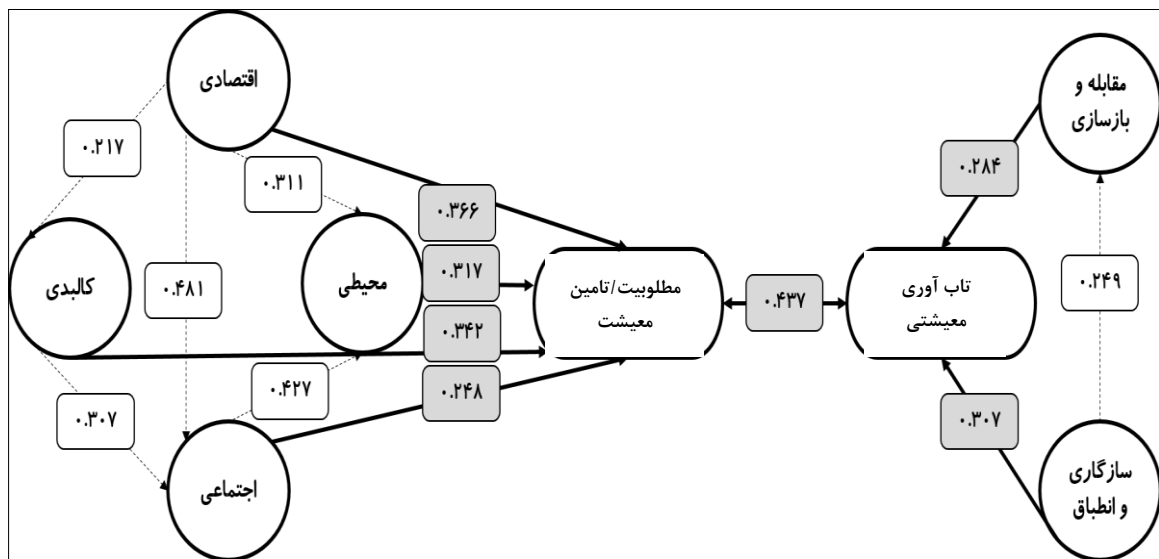
جدول ۵: سنجش تفاوت سطح تاب‌آوری در دو گروه روستاهای مقصد گردشگری و غیرگردشگری

Table 5: Assessment of resilience differences in two groups of possess section and non - possess sections

آماره t	معنی‌داری	فاصله اطمینان ۹۵ درصد		میانگین با تأیید فرض نابرابری واریانس‌ها	شاخص‌های تاب‌آوری
		حد پایین	حد بالا		
- ۵/۸۳	۰/۰۰۰	- ۰/۷۴۱	- ۰/۳۶۸	برخوردار: ۳/۳۲	قدرت مقابله با تهدیدها و
				غیربرخوردار: ۲/۷۶	بازسازی بعد از بحران
- ۵/۷۲	۰/۰۰۰	- ۰/۸۰۵	- ۰/۳۹۴	برخوردار: ۳/۱۲	توانایی سازگاری و انطباق
				غیربرخوردار: ۲/۵۱	با تهدیدها
- ۸/۰۴	۰/۰۰۰	- ۰/۷۱۸	- ۰/۴۳۶	برخوردار: ۳/۲۳	مجموع وضعیت تاب‌آوری
				غیربرخوردار: ۲/۶۴	

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

در ادامه از آزمون تحلیل مسیر، برای کشف ارتباط بین شاخص‌های تحت بررسی و روش اثرگذاری آنها در وضعیت مطلوبیت معیشتی براساس دارایی‌های معیشتی و تاب‌آوری آن در روستاهای مورد بررسی شهرستان استفاده شد. لازم است توضیح داده شود که نوع رگرسیون انتخاب‌شده، سلسله‌مراتبی بوده و با توجه به این موضوع ترسیم مسیرها با نظر متخصصین و آگاهان موضوع توسعه روستایی در محدوده مورد بررسی صورت گرفته است. همچنین مسیرهایی معنی‌دار و قابل پذیرش واقع شدند که معنی‌داری آنها در سطح آلفای ۰/۰۵ بود. در ابتدا به هدف بررسی اثرگذاری مستقیم، مجموع تلفیق‌شده شاخص‌های مطلوبیت معیشتی و تاب‌آوری به‌عنوان متغیر وابسته، شاخص‌های مطلوبیت معیشتی و تاب‌آوری آن نیز به‌عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده و در مدل، وارد و تأثیرگذاری آنها سنجش شد. سپس با واردکردن و جایگزینی تمام ابعاد به‌عنوان متغیر وابسته و دیگر ابعاد و شاخص‌ها به‌عنوان متغیر مستقل با ضرب کردن کلیه مسیرها در بُعد مدنظر و در پایان، جمع کردن همه مسیرهای ضرب‌شده در بُعد مدنظر، میزان اثرات غیرمستقیم تعیین شد و در انتها هم با جمع کردن اثرات مستقیم و غیرمستقیم، وزن کلی و اندازه اثرگذاری نهایی هر بُعدی یا شاخصی بر وضع موجود قابلیت مطلوبیت معیشت و تاب‌آور بودن آن در روستاها سنجش شد. شایان ذکر است در مسیرهایی که پیکان دو طرفه ترسیم شده، فقط یک متغیر مستقل و متغیر وابسته وجود داشته است؛ در نتیجه،

مطلوبیت معیشتی			
شاخص ها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	بار کلی
اقتصادی	۰/۳۶۶	۰/۳۶۵	۰/۷۳۱
اجتماعی	۰/۲۴۸	۰/۱۳۵	۰/۳۸۳
کالبدی	۰/۳۴۲	۰/۰۴۱	۰/۳۸۳
محیطی	۰/۳۱۷	- - -	۰/۳۱۷
تاب آوری معیشتی			
شاخص ها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	بار کلی
سازگاری و انطباق	۰/۳۰۷	۰/۰۷۱	۰/۳۷۸
مقابله و بازسازی	۰/۲۸۴	- - -	۰/۲۸۴

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

نتیجه‌گیری

گردشگری روستایی از عوامل مهم ایجاد معیشت پایدار و تاب‌آور در محیط‌های روستایی است که در سال‌های اخیر توجه محققان را به خود جلب کرده است و از طرفی تاب‌آوری معیشتی روستاها در حوادث و بحران‌ها نقشی مهم در حفظ و ارتقای سرمایه‌های معیشتی و در نتیجه، تاب‌آوری معیشتی دارد. پژوهش حاضر با هدف تحلیل مقایسه‌ای وضعیت تاب‌آوری معیشتی در روستاهای هدف گردشگری و روستاهای فاقد این توانمندی در سطح شهرستان مریوان انجام پذیرفت. در این ارتباط، وضعیت تأمین معیشت و مطلوبیت آن بر مبنای دارایی‌های معیشتی مالی، انسانی، اجتماعی، کالبدی و محیطی و وضعیت مطلوبیت تاب‌آوری معیشتی در قالب دو شاخص اصلی توان مقابله و ظرفیت سازگاری، سنجیده شد.

یافته‌ها پژوهش نشان داد که در مطلوبیت معیشتی و تاب‌آوری آن، تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۱، بین این دو گروه از روستاها وجود دارد و توسعه گردشگری در روستاهای دارای این توانمندی توانسته است موجب تأمین معیشت و تاب‌آوری بیشتر آن نسبت به روستاهای فاقد این توانمندی در شهرستان مریوان باشد. بدین‌گونه، در بُعد اقتصادی شاخص اشتغال، در بُعد اجتماعی شاخص تعلق خاطر به روستا و روستایی‌بودن، در بُعد محیطی شاخص بهداشت محیط و در بُعد کالبدی معیشت، شاخص شرایط مسکن، با بیشترین تفاوت میانگین و اختلاف در دسته روستاهای برخوردار و غیربرخوردار بودند. همچنین لازم به توضیح است با توسعه گردشگری در روستاهای هدف گردشگری، شغل‌های خُرد زیادی به وجود آمده و زنان با تخصص و سرمایه کم به شغل‌های با درآمد مناسب‌تر به‌ویژه در بخش گردشگری غذایی پرداخته‌اند. در این میان بخشی از اشتغال زنان در رابطه با عرضه مواد غذایی و به‌ویژه عرضه مواد غذایی روستایی به گردشگران بوده است که اثر چند باره بر اقتصاد روستایی دارد. در این ارتباط علاوه بر اشتغال زنان، تولیدات روستایی و محصولات غذایی روستایی رونق می‌گیرد و به‌صورت مستقیم به گردشگران فروخته می‌شوند که اقتصاد خانوار را نیز به‌صورت مثبت تحت تأثیر قرار می‌دهد. ارزش زمین و مسکن روستاییان به‌عنوان یک دارایی مهم، افزایش می‌یابد که برآیند آن افزایش اشتغال، درآمد و حس تعلق خاطر روستاییان به محیط روستاها و افزایش همبستگی در میان روستاییان است. همچنین با ورود گردشگران به روستاها و جمعیت‌پذیری آنها، اجرای طرح‌های هادی در این گروه از روستاها در اولویت قرار می‌گیرد و با سرعت در این روستاها انجام می‌پذیرد و جنبه گردشگری داشتن روستاها نیز موجب تخصیص خدمات زیرساختی به این روستاها می‌شود که در نتیجه آن نیز وضعیت محیطی و کالبدی روستاها برخلاف روستاهای غیربرخوردار از این توانمندی، ارتقا یافته است. به این دلیل است که بخش اقتصاد خانوارهای روستایی بیشترین اثرپذیری را داشته است.

در ارتباط با وضعیت تاب‌آوری معیشتی در هر دو شاخص، اختلاف معنی‌داری بین هر دو گروه از دهستان‌های دارای توانمندی گردشگری و غیربرخوردار از این توانمندی، وجود دارد و بیشترین تفاوت نیز در شاخص توانایی سازگاری و انطباق با تهدیدها به دست آمد. تفاوت ایجادشده نشان دهنده اثرگذاری گردشگری بر تاب‌آوری معیشتی خانوارهای روستایی است؛ هرچند که باید متذکر شد پایین‌بودن میانگین عددی ۳/۱۲ در شاخص توانایی سازگاری و انطباق با تهدیدها در برابر میانگین به‌دست‌آمده برای شاخص توان مقابله با تهدیدها و بازسازی پس از بحران، که عدد

۳/۳۲ است، نمایانگر کمبودهایی در برنامه‌ریزی‌های بلندمدت برای تاب‌آورتر کردن معیشتی روستاهای بررسی شده است و باید مدنظر برنامه‌ریزان و مدیران شهرستان و استان قرار گیرد. مدل نهایی پژوهش که با آزمون تحلیل مسیر در ارتباط با وضعیت مطلوبیت معیشتی و تاب‌آوری آن در روستاهای هدف گردشگری شهرستان، ارتباط معنی‌دار، مثبت و مستقیمی میان میزان مطلوبیت معیشتی (دسترسی به دارایی‌ها) و تاب‌آوری آن در روستاهای هدف گردشگری را نشان داد. این امر به دلیل مرکزی و هسته اصلی بودن دسترسی به دارایی‌ها در رویکرد معیشت پایدار به‌عنوان محرک و عامل اصلی دستیابی به تاب‌آوری معیشتی است. درواقع دسترسی به دارایی‌ها به‌عنوان عامل اصلی تأمین معیشت، مطابق با چارچوب رویکرد معیشت پایدار، مهم‌ترین عامل کاهش آسیب‌پذیری معیشتی است که در یک ارتباط متقابل، افزایش سطح تاب‌آوری معیشتی را برای خانوارهای روستایی به دنبال دارد و کاهش آن نیز آسیب‌پذیری را افزایش می‌دهد.

همچنین بیشترین اثرگذاری به شکل غیرمستقیم و مستقیم در شرایط مطلوبیت معیشتی روستاهای بررسی شده، به بُعد مالی مربوط است. از این وضعیت می‌توان به تأثیرگذاری پویایی اقتصادی و تنوع در کسب درآمد برای مناطق روستایی دورافتاده مرزی مثل محدوده مورد بررسی پی‌برد و به این نتیجه رسید که پویایی اقتصادی منطقه به‌واسطه رونق گردشگری، زیربنای معیشت پایدار و تاب‌آوری آن است و هرگونه تلاشی در جهت تاب‌آوری معیشتی و توسعه این منطقه لازم است در ابتدا در جهت بهبود شرایط اقتصادی صورت گیرد. یافته‌های این پژوهش با نتایج تحقیقات ایمانی و مشکول (۱۳۹۶)، محمودی و حسنی طالش (۱۴۰۰)، خداپناه (۱۴۰۱)، رضایی و همکاران (۱۴۰۰)، اسعدی و جبّاری (۱۴۰۰)، زیائو (Xiao et al., 2022) و شاکری و همکاران (Shakeri et al., 2022) هم‌راستا است و با نتایج تحقیقات صادقلو (۱۳۹۶)، لیو و همکاران (Liu et al., 2022) و فنگ‌فنگ و همکاران (Fangfang et al., 2020) هم‌راستا نیست.

درنهایت با توجه به نتایج حاصله، راهکارهای زیر در راستای تحول وضعیت تاب‌آوری معیشتی نواحی روستایی هدف گردشگری مورد مطالعه پیشنهاد می‌شوند:

- با توجه به تأیید اثرگذاری تنوع‌بخشی درآمدی در افزایش تاب‌آوری معیشتی روستائیان، حرکت به سمت تنوع بخشی به اقتصاد روستاهای منطقه بر پایه توانمندی‌ها و مزیت‌های‌شان ازجمله گردشگری به‌عنوان فعالیتی با سرمایه‌گذاری اندک، بسیار ضروری است.
- با توجه به مشخص شدن راهبردهای سازگارانه به‌عنوان اثرگذارترین راهبردهای دستیابی به تاب‌آوری معیشتی در نواحی روستایی هدف گردشگری، نیاز است برنامه‌ریزی‌ها بلندمدت توسعه پایدار گردشگری مبتنی بر اتخاذ راهبردهایی برای افزایش ظرفیت‌های روستائیان در ابعاد مالی، فنی، زیرساختی و سرمایه اجتماعی انجام گیرد.
- انجام مطالعات طرح توسعه‌ای گردشگری در روستاهای هدف گردشگری، گامی مهم در راستای حرکت هدفمند و مؤثرتر، برای بهره‌مندی از توان گردشگری و ارتقای سطح تاب‌آوری روستاهای منطقه خواهد بود.
- حفاظت از محیط طبیعی روستاهای هدف گردشگری به‌عنوان اصلی اساسی و ضرورتی انکارناپذیر در توسعه گردشگری منطقه، باید مورد توجه قرارگیرد؛ زیرا تخریب محیط طبیعی منطقه به نفع توسعه گردشگری، به معنی افزایش تهدیدهای محیطی و کاهش توان محیط در راستای تأمین معیشت روستائیان است.

- تشکیل صندوق‌های محلی و تعاونی با استفاده از سرمایه‌های کوچک روستاییان به منظور حمایت از کسب‌وکارهای جدید می‌تواند گامی اساسی برای خوداشتغالی و افزایش میزان ریسک‌پذیری روستائیان در جهت راه اندازی کسب‌وکارهای بخش گردشگری باشد.
- تنوع‌بخشیدن به جاذبه‌های گردشگری روستاهای هدف گردشگری در کنار توان گردشگری طبیعی آن می‌تواند گام مؤثری در راستای افزایش مدت اقامت و میزان هزینه‌کرد گردشگران باشد.

منابع

- اسعدی، میرمحمد، و جباری، گلنوش (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر تاب‌آوری جامعه گردشگری روستایی در راستای توسعه پایدار (مورد مطالعه: روستاهای هدف گردشگری شهرستان همدان). *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، ۱۲ (۴)، ۶۸۴-۶۹۹. <https://doi.org/10.22059/jrur.2021.325604.1646>
- ایمانی، بهرام، و محمدی مشکول، علی (۱۳۹۷). تحلیل رابطه ما بین سرمایه‌های معیشتی و تاب‌آوری مناطق روستایی در مقابل خشکسالی (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان اردبیل). *جغرافیا و مخاطرات محیطی*، ۱۷ (۴)، ۱۴۷-۱۶۳. <https://doi.org/10.22067/geo.v0i0.71754>
- بامری، زبیده، پایدار، ابوذر، و طولابی نژاد، مهرشاد (۱۳۹۸). احیای معیشت روستاهای سستی از طریق توسعه گردشگری، موردشناسی: دهستان ناهوک شهرستان سراوان. *فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه ای*، ۹ (۳۲)، ۷۸-۵۹. <https://www.doi.org/10.22111/gaij.2019.4961>
- حجت شمامی، سیروس، افراخته، حسن، و ریاحی، وحید (۱۴۰۲). بنیان‌های معیشتی و بینش روستاییان در رابطه با گردشگری الکترونیک مورد مطالعه، ناحیه روستایی شهرستان رودبار. *فصلنامه فضا و توسعه پایدار فضا*، ۴ (۱)، ۸۳-۶۳. <https://doi.org/10.22077/vssd.2023.6031.1164>
- حکیم‌دوست، سید یاسر، رستمی، شاه‌بختی، مرادی، محمود، و نظری، عبدالحمید (۱۳۹۵). تحلیل فضایی پهنه‌های خطرپذیر زیستی و فعالیتی سکونتگاه‌های روستایی مناطق مرزی، مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی شهرستان هیرمند. *فصلنامه سپهر*، ۲۵ (۹۹)، ۷۱-۹۲. <https://doi.org/10.22131/sepehr.2016.23197>
- خداپناه، کیومرث (۱۴۰۱). ارزیابی و سنجش میزان تاب‌آوری روستاهای هدف گردشگری (مورد مطالعه: ناحیه اردبیل). *مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۶ (۸۰)، ۱۳۱-۱۱۷. <https://doi.org/10.22034/gp.2021.45990.2838>
- داداش‌پور، هاشم، و عادلی، زینب (۱۳۹۴). سنجش ظرفیت‌های تاب‌آوری در مجموعه شهری قزوین. *دوفصلنامه علمی و پژوهشی مدیریت بحران*، ۴ (۲)، ۷۳-۸۴. http://www.joem.ir/article_18579.html
- رضایی، ابراهیم، پیراهش، نیره سادات، و بادی، ملیحه (۱۴۰۰). ارزیابی تاب‌آوری معیشتی روستاهای هدف گردشگری در مواجهه با خشکسالی (نمونه مورد مطالعه: روستای قلعه نو). *فصلنامه دانش انتظامی خراسان جنوبی*، ۱۰ (۱)، ۶۶-۴۶. <https://elmnet.ir/doc/2356312 - 78122>

رضایی، محمدرضا، سرایی، محمدحسین، و بسطامی‌نیا، محمود (۱۳۹۴). تبیین و تحلیل مفهوم تاب‌آوری و شاخص‌ها و چارچوب‌های آن در سوانح طبیعی. *فصلنامه مدیریت بحران*، ۶(۱)، ۳۳-۴۴.

<https://dpmk.ir/article-1-38-fa.html>

زیاری، کرامت‌الله، و حسینی، مصطفی (۱۳۹۵). ارزیابی ارتباط بین زیست‌پذیری و تاب‌آوری در محلات کلانشهر مشهد. *پژوهشنامه خراسان بزرگ*، ۷(۲۳)، ۱۱-۲۵. https://jgk.imamreza.ac.ir/article_137862.html

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کردستان (۱۳۹۶). *فرهنگ آبادی‌های استان کردستان*. شهرستان مریوان، سندج. سجاسی قیداری، حمدالله، خوب، شادی، حسینی، سیدرضا، و مرادی، کبری (۱۳۹۷). اثرات تنوع‌بخشی اقتصاد روستایی بر تاب‌آوری معیشت روستاییان در دهستان رادکان شهرستان چناران. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۷(۲۴)، ۴۱-۷۰. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3094-fa.html>

صادقلو، طاهره، محمودی، حمیده، و جعفری، فهیمه (۱۳۹۶). تحلیل تاب‌آوری کسب‌وکارهای گردشگری در نواحی روستایی مورد: حوزه نفوذ گردشگاهی شهر مشهد. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۶(۱)، ۱-۲۲.

<http://serd.khu.ac.ir/article-1-2973-fa.html>

محمودی، سمیرا، و حسنی طالش، محسن (۱۴۰۰). تاب‌آوری معیشتی خانوارهای روستایی با تأکید بر کشاورزی پایدار، مورد مطالعه: دهستان خطبه‌سرا، شهرستان تالش. *جغرافیا و توسعه*، ۱۹(۶۳)، ۱۱۹-۱۴۶.

<https://doi.org/10.22111/j10.22111.2021.6171>

مطیعی لنگرودی، حسن، ریاحی، وحید، جلالیان، حمید، و احمدی، افسانه (۱۳۹۸). تحلیل سطوح پایداری معیشت روستاییان (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان سقز). *فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی*، ۶(۱)، ۳-۱۹.

<https://www.sid.ir/paper/382832/fa>

References

- Alinovi, L., D'errico, M., Mane, E., & Romano, D. (2010). Livelihoods strategies and household resilience to food insecurity: An empirical analysis to Kenya. *European report on development*, 1(1), 1-52. <https://B2n.ir/jx8483>
- Asadi, M. M., & Jabari, G. (1400). Effective factors on the resilience of the rural tourism community in the direction of sustainable development (Study case: Hamadan tourism target villages). *Rural Research Quarterly*, 12(4), 684 - 699 <https://doi.org/10.22059/jrur.2021.325604.1646> [In Persian]
- Bamri, Z., Paydar, A., & Tulabinejad, M. (2018). Revival of livelihood of traditional villages through tourism development, case study: Nahok Dehistan, Saravan County. *Quarterly of Geography and Urban - Regional Planning*, 9(32), 59 - 78. <https://www.doi.org/10.22111/gaij.2019.4961> [In Persian]
- Cong, L., Zhang, Y., Su, C. - H., Chen, M. - H., & Wang, J. (2019). Understanding tourists' willingness - to - pay for rural landscape improvement and preference heterogeneity. *Sustainability*, 11, 7001. <https://doi.org/10.3390/su11247001>
- Dadashpour, H., & Adeli, Z. (2014). Measuring resilience capacities in Qazvin urban complex. *Scientific and Research Bi - Quarterly Journals of Crisis Management*, 8(4), 73-84. http://www.joem.ir/article_18579.html [In Persian]
- Dang, P., Linjing, R., & Lie, J (2022). Livelihood Resilience or policy attraction? Factors determining households' willingness to participate in rural tourism in Western China. *International Journal of Environ Research Public Health*, 19(12). <https://doi.org/10.3390/ijerph19127224>
- Ellis, F. (1999). Rural livelihood diversity in developing countries: evidence and policy implication. *Natural Resource Perspectives*, 40(9), 1-10. <https://B2n.ir/nk1968>
- Fangfang, C., Honggang, X., & Lew, A. A. (2020). Livelihood resilience in tourism communities: The role of human agency. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(4), 1-19. <https://B2n.ir/ng2214>

- Fouracre, P. (2001). Transport and sustainable rural livelihoods. *Rural Travel and Transport Program*, 5(3a), 1 - 9. <https://B2n.ir/yj1741>
- Gautier, D., Denis, D., & Locatelli, B. (2016). Impacts of drought and responses of rural populations in West Africa: A systematic review. *WIREs Climate Change*, 7(5), 666–681. <https://doi.org/10.1002/wcc.411>
- Hakim Dost, S. Y., Rostami, Sh. B., Moradi, M., & Nazari, A. H. (2016). Spatial analysis of biological and activity risk areas of rural settlements in border areas, case study: Rural settlements of Hirmand city. *Sepehr Quarterly*, 25(99), 71 - 92. <https://doi.org/10.22131/sepehr.2016.23197> [In Persian]
- Hojjat Shamami, S., Afrokhte, H., & Riahi, V. (1402). Livelihood foundations and the insights of villagers in relation to the studied electronic tourism, rural area of Rudbar county. *Space Quarterly and Sustainable Development of Space*, 4(1), 63 - 83. <https://doi.org/10.22077/vssd.2023.6031.1164> [In Persian]
- Hu, Q., & He, X. (2018). An integrated approach to evaluate urban adaptive capacity to climate change. *Journal of Sustainability*, 10(4), 1 - 17. <https://doi.org/10.3390/su10041272>
- Imani, B., & Mohammadi Meshkol, A. (2017). Analysis of the relationship between livelihood assets and resilience of rural areas against drought (case study: villages of Ardabil city). *Geography and Environmental Hazards*, 7(4), 147 - 163. <https://doi.org/10.22067/geo.v0i0.71754> [In Persian]
- Jamini, D., & Dehghani, A. (2022). Evaluation and analysis of resilience of rural tourism and identification of key drivers affecting it in the face of the Covid - 19 pandemic in Iran. *Research and Rural Planning Journal*, 11(4), 99 - 116. <https://doi.org/10.22067/jrrp.v11i4.2208.1056>
- Khodapanah, K. (2022). Evaluation and measurement of resilience of tourism target villages (case study: Ardebel District). *Geography and Planning Journal*, 26(80), 117-131. <https://doi.org/10.22034/gp.2021.45990.2838> [In Persian]
- Li, E., Deng, Q., & Zho, Y. (2019). Livelihood resilience and the generative mechanism of rural households out of poverty: An empirical analysis from Lankao County, Henan Province. *China Journal of Rural Studies*, 12(2), 2 - 15. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.01.005>
- Liu, J., An, K., & Jang, S. S. (2020). A model of tourists' civilized behaviors: Toward sustainable coastal tourism in China. *Journal of Destination Marketing & Management*, 16. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100437>
- Mahmoudi, S., & Hasani Talesh, M. (2021). Economic resilience of rural households with an emphasis on sustainable agriculture, Case study: Khatbe Sera village, Talesh city. *Geography and Development*, 19(63), 119-146. <https://doi.org/10.22111/j10.22111.2021.6171> [In Persian]
- Management and Planning Organization of Kurdistan Province. (2016). *Gazetteer of rural settlements in Kurdistan Province*. Marivan County, Sanandaj. [In Persian]
- Mangan, T. (2010). *Impact of nature - based tourism on local livelihoods: Evidence from Keenjhar Lake in Pakistan*. 30th Annual General Meeting and Conference of the Pakistan Society of Development Economists Islamabad. <https://www.jstor.org/stable/43831377>
- Motiei Langroodi, H., Riahi, V., Jalalian, H., & Ahmadi, A. (2019). Analysis of the sustainability levels of rural livelihoods (Case study: villages in Saqqez County). *Quarterly Journal of Rural Development Strategies*, 6(1), 3 - 19. <https://www.sid.ir/paper/382832/fa> [In Persian]
- Ólafsdóttir, R. T. (2018). Geotourism: A systematic literature review. *Geosciences*, 1(2), 2–16. <https://doi.org/10.3390/geosciences8070234>
- Qiu, L., Yang, F., Paudel, K., Koondhar, M., & Zeng, W. (2018). Influence of rural households' livelihood capital on income derived from participation in the forest carbon sequestration project: A case from the Sichuan and Yunnan Provinces of China. *International Forestry Review*, 20(4), 538-558. <https://doi.org/10.1505/146554818825240700>
- Rezaei, E., Pirahesh, N. S., & Badi, M. (1400) Assessing livelihood resilience of tourism target villages in the face of drought (Study example: Qale Nou village). *South Khorasan Police Science Quarterly*, 10(1), 46 - 66. <https://elmnet.ir/doc/2356312 - 78122> [In Persian]
- Rezaei, M. R., Saraei, M. H., & Bastaminia, M. (2014). Explanation and analysis of the concept of resilience and its indicators and frameworks in natural disasters. *Crisis Management Quarterly*, 6(1), 33 - 44. <https://dpmk.ir/article-1-38-fa.html> [In Persian]

- Schouten, M., Van der Heide, M., & Heijman, W. (2009). Resilience of social - ecological systems in European rural areas: theory and prospects. *presentation at the*, 113, 9-11. <https://B2n.ir/qb6566>
- Sadeghloo, T., Mahmoudi, H., & Jafari, F. (2017). Analysis of the resilience of tourism businesses in rural areas: Case study: Mashhad city tourism influence area. *Spatial Economics and Rural Development*, 6(1), 1 - 22. <http://serd.khu.ac.ir/article - 1 - 2973 - fa.html> [In Persian]
- Sejasi Khedari, H., Khoob, Sh., Hosseini Kohnouj, S. R., & Moradi, K. (2017). The effects of diversification of rural economy on the livelihood resilience of villagers in Radkan village of Chenaran city. *Spatial Economics and Rural Development*, 7(24), 41-70. <http://serd.khu.ac.ir/article - 1 - 3094 - fa.html> [In Persian]
- Shakeri, F., Ziaee, M., & Faghihi, A. (2022). Nomadic livelihood resilience through tourism. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 3(1), 1 - 11. <https://doi.org/10.1016/j.annale.2022.100034>
- Sorre, A., Mugure, A., Kurgat, M., & Sorre, B. (2017). Adaptive capacity to climate change among smallholder farmers' in Busia County, Kenya. *Journal of Agriculture and Veterinary Science*, 10(11), 40 - 48. <https://repository.nrf.go.ke/handle/123456789/907>
- Speranza, C. (2014). An indicator framework for assessing livelihood resilience in the context of social-ecological dynamics. *Global Environmental Change*, 28(1), 109-119. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.06.005>
- Su, M. M., Wall, G., Wang, Y., & Jin, M. (2019). Livelihood sustainability in a rural tourism Destination - Hetu Town, Anhui Province, China. *Tourism Manag*, 71, 272-281. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.10.019>
- Van Kien, N. (2011). *Social capital, livelihood diversification and household resilience to annual flood events in the vietnamese mekong river delta, economic and environment program for southwest Asia*. At: [http://www.eepsea.net/pub/rr/2011 - RR10%20\(By%20Nguyen%20Van%20Kien\).pdf](http://www.eepsea.net/pub/rr/2011 - RR10%20(By%20Nguyen%20Van%20Kien).pdf)
- Wintergalen, E. W., Oyanedel, R., Villaseñor - Derbez, J., Fulton, S., & Molina, R. (2022). Opportunities and challenges for livelihood resilience in urban and rural Mexican small - scale fisheries. *Ecology and Society*, 27(3), 46. <https://doi.org/10.5751/ES - 13471 - 270346>
- Xiao, Y., Shuiliang, L., Jinyou, Z., Ningling, Y., Jilin, W., & Wenhai, X. (2023). Farmer households' livelihood resilience in ethnic tourism villages: A case study of the Wuling Mountain Area, China. *Sustainability*, 15(1), 662. <https://doi.org/10.3390/su15010662>
- Yu, R., Su, J., Cheng, J., Du, W., & Liang, Z. (2023). An assessment of the livelihood resilience of tourism smallholders in the upper reaches of Yihe River, China. *The International Journal of Justice and Sustainability*, 28(11), 1371 - 1387. <https://doi.org/10.1080/13549839.2023.2249489>
- Ziari, K., & Hosseini, M. (2016). Evaluation of the relationship between livability and resilience in the neighborhoods of Mashhad metropolis. *Research Journal of Great Khorasan*, 7(23), 11 - 25. https://jgk.imamreza.ac.ir/article_137862.html [In Persian]

